

Szunyogh Szabolcs

AMRITA SHER-GIL

Egy magyar festőzseni
szenvedélyes élete

SZUNYOGH SZABOLCS

AMRITA SHER-GIL

Egy magyar festőzseni
szenvedélyes élete

Regény

KOSSUTH KIADÓ

I.

Füledt melegben, perzselő napsütésben egy jóképű fiatalember kapaszkodott felfelé a zebegényi Szepesi-villához. Érettségizőkorúnak látszott. Gondosan válogatta meg az öltözékét – fehér nadrág, világos cipő, rövid ujjú ing –, úgy festett, mint egy dúsgazdag gyarmati tisztviselő, aki éppen teniszezni indul. Valójában vagyonosnak semmiképpen sem nevezhető fiú volt Egan Viktor. Még csak gimnáziumba járt, de arról álmodozott, hogy érettségi után kiváló eredményének köszönhetően az orvosi egyetem tandíjmentes hallgatója lehet.

– Zuhé lesz nemsokára – kémlelte az eget Viktor. – Legalább valami szél fújna a Duna felől! Tisztára monszunidőjárás ez.

A Szepesi-villa közel feküdt a folyóparthoz, bár annak, aki meg akart volna mártózni a hullámokban, a vasúti síneken és a kocsíúton is át kellett volna vergődnie, hogy az égbe nyúló nyárfasoron túl begázolhasson a vízbe. Viktor ismerte a helyet, sokszor úszott

és evezett errefelé; gazdag rokonai laktak itt, akik kedvelték a társaságát, ő pedig szívesen állt unokatestvérei rendelkezésére. Ezúttal is hozzájuk igyekezett. Már látta a villa magas, toronyszerűen kiugró középső részének hatalmas emeleti ablakait. Izzadt a melegben az emelkedőn. Bosszankodott: nem azért válogatta olyan sokáig a ruhadarabokat, hogy a végén néhány nedves folt tönkretegyje a hatást. Két lány várta, egy testvérpár, akiket szállásadjuk, Villem néni csak indiai hercegnőknek nevezett.

Furcsa hercegnők voltak ezek a lányok. Villem néni, ha bevitte nekik az uzsonnát, szétdobált ruhák, ékszerszek, könyvek, ecsetek, távcsövek, zeneszerszámok és mindenféle szépítőszerek kupacai között manőverezve jutott csak be hozzájuk. Szegény sváb falu volt ebben az időben Zebegény, az itt lakók nyaranta kiadták a tisztaszobájukat a tehetős pesti vendégeknek, mostak és főztek rájuk, így jutottak egy kis bevételhez. A Szepesi-villát is pestiek bérelték: „De hát, kérem – lázadozott Villem néni –, micsoda népek ezek! Pénzünk, az van, de talán minden a pénz? A lányok gyűrűi, fülbevalói, nyakláncai és medáljai összevissza hevernek a házban, én szedem össze esténként, azt se vennék észre, ha kettőt-hármat zsebre vágnék közülük!”

Éppen szembetalálkozott a keskeny úton felfelé igyekvő Egan Viktorral.

– Jó napot, fiatalúr! A maharadzsza gyerekeihez megy?

– Oda, oda – bólogatott Viktor, és megállt egy pillanatra szusszanni. Előhúzta a zsebkendőjét, az is féhéren ragyogott. Belehímezték Viktor apja ír származású családjának nemesi címerét. – Ami pedig a jó napot illeti, Villem néni, hát az megvan. Talán kicsit túlzottan is jó.

– Ez a nyár, fiatalúr, ez a nyár – nevetett a sváb asszony. – Pesten talán a hó esik ilyenkor?

– Lehúzzuk a rolót, és beülünk a fürdőkádba a zuhany alá. Úgy ki lehet bírni.

– Itt pedig fürödhetnek a Dunában. Leviszi a lányokat kicsit csónakázni? Csak vigyázzon, erős a sodrás! És ezeknek a kis elkényeztetett hercegnőknek hiába beszél az ember, olyan önfejűek. Főleg az idősebb, a Dalma.

– Amrita az, Villem néni.

– Hát indiaiul talán úgy mondják, de én csak a magyar nevéen hívom. Szóval, ne ugráljanak be a vízbe a ladikról, ha fürödni akarnak, maradjanak a part mellett!

– Úgy lesz, úgy lesz – bólogatott Viktor, és már indult volna tovább, de Villem néni megfogta a karját.

– Várjon! Ide nézzen, mit adok magának! Máshol nincs körte ilyenkor, csak a mi kertünkben! A maga kis Dalmája pedig...

– Amrita.

– ...na jó, szóval a maga kis szívyszerelme imádja a körtét. Adja oda neki, biztos kap egy puszit érte!

– Villem néni! – szisszent föl Viktor. – Amrita az elsőfokú unokatestvérem. Anyám húgának a lánya. Anyám

a Blanka néni, tudja, az ő testvére Mici néni. Amrita Mici néni lánya, úgyhogy ne tessék gyanúsítgatni!

– Jaj, édes kisfiam, pici kisfiam, hát lehazudhatja maga a csillagot az égről! Az én szememet nem csapja be. Láttam, hogy bámulta őt tegnapelőtt, amikor a kis Amrita fürdőruhában napozott a hátsó kertben! Nem csoda. Amrita tizenhat éves! Ilyenkor a legszebbek a nők. Hamvas a bőruk, feszes a mellük... Na, ne pislogjon, ifiúr! Ne izguljon, titokban tartom a titkát. Csitt! Senkinek egy szót se! Itt a körte, vigye az indián hercegnőjének!

– Nem indián – nyögte Viktor, és egyre hevesebben izzadt a napon –, hanem indiai.

– Tudom, persze hogy tudom. Hogyne tudnám. Indiai. Az anyja magyar lány, az apja meg az indiai maharadzsa.

– Csak rádzsza!

– Na és mi a különbség? Ne magyarázza, nem is érdekel, úgyis tudok én mindent, amit tudni kell. Vigye a körtét, aztán, ha tényleg sikert arat vele, tartozik nekem is egy puszival érte. Csak bátran, ifiúr! A csónakkal viszont vigyázzanak, mert ha befordítja a vízbe az Amritáját, az kikaparja a maga kék szemét, amilyen indulatos.

– De...

– Pá! – intett Villem néni, és ringó járással továbbindult. Viktor csak bámult utána. Akkor egy pillanatra az asszony hátranézett, biztatóan rákacsintott, aztán eltűnt a sarkon. Viktor úgy érezte, helyben elsüllyed a szégyentől. Továbbindult, idegesen markolászva

a körtét, még az hiányzik, hogy csupa körtefolt legyen a nadrágom, mormogta magában.

A Szepesi-villa kapuját egy helyi kőműves építette. Két kőamfora állt a kapufélfát helyettesítő posztamenteken. Talán ez tetszett meg Gottesmann Micinek, amikor úgy döntött, ezentúl itt nyaralnak.

A családban mindent Mici döntött el. Hivatalosan Gottesmann Mária Antóniának hívták, de a családban Micinek szólították. Beregszászban született, nemes Erdőbaktay Gottesmann Raoul, kikeresztelkedett zsidó nagykereskedő és biztosítási ügynök leányaként. Gottesmann Raoul nem sajnálta a pénzt lánya oktatására. Ebben a korban ritkaságnak számított az, ahogyan Mária Antónia – sokoldalúan képzett, művelt, tájékozott, magabiztos, független nőként – megkezdte a művészi karrierjét. Gyönyörűen hegedült és zongorázott, hangjával pedig elkápráztatta egész Kárpát-alját. Itáliába utazott, hogy magától Giacomo Pucciniktől tanulja meg az operaénekesnői szakma fortélyait. Nagyon szerelmes lett belé Giacomo Puccini, de nem csoda: olyan gyönyörű volt Mici, mint egy istennő. Ha megrázta hatalmas, vörös hajzuhatagját, még az angyalok is lepotyogtak az égből, hogy a lába elé boruljanak. Odaborult Giacomo Puccini is, a *Pillangókisasszony*, a *Tosca* és a *Bohémélet* zeneszerzője, a világszerte ünnepeelt sztárkomponista, a pletykalapok mindentudó intimpistarovata szerint nem is egészen hiába; Puccini hisztérikusan féltékeny felesége azonban közbelépett, és a gyönyörű operaénekesnő-jelölt

Gottesmann Mária Antónia némi viharos szerelmi közjáték után továbbutazott Londonba. Ott összebárátkozott egy pandzsábi hercegnővel, aki társalkodónőjeként magával vitte Indiába, a simlai rádzsaságba, ahol a hercegnőt a helyi trónörökösrel kötendő esküvő várta. Innen jött haza Mici Budapestre, a Szilágyi Dezső tér 4.-be, de már nem egyedül, hanem magával hozta a trónörököst. Eredetileg a hercegnő vőlegénye volt a rádzsafi, de Mici megrázta hajzuhatagját, és az Észak-Indiában fekvő Simla város trónörököse, a simlai rádzsza fia, egy dúsgazdag és jóképű férfi, egy tudós csillagász, filozófus, fotográfus, nyelvész, Tolsztoj nagy rajongója, Viktória királynő kedvence nem a neki kijelölt hercegnőt vette feleségül, hanem a beregszászi Gottesmann Micit.

Két kislányuk született, Amrita és Indira. A lányok Magyarországon nőttek fel. Az első világháború után a család visszautazott Indiába, ahonnan később Olaszországba költöztek, majd Párizsban vásároltak lakást – de a nyarakat továbbra is Zebegényben töltötték, a Szepesi-villában, a derék kőműves művészként megformázott kőkapuja mögött, a Duna partján. Ide igyekezett Viktor, hogy két unokatestvérét, a tizenhat éves Amritát és kishúgát, Indirát csónakázni vigye a Dunára.

Egan Viktor elhaladt a kőposztamenseken álló amforák mellett, felkaptatott a kissé hepehupás lépcsőn, kopogott az ajtón, és belépett a házba. Néma csönd. Viktor közeli rokonnak számított, úgyhogy bemehetett. Be is nyitott az üvegajtón. A szoba üres, sehol

senki. *Biztosan hátul üldögélnek a kertben, a fák alatt,* gondolta Viktor, és továbbment. Végigjárta az egész házat, hiába. *Úgy látszik, rosszkor jöttem,* bosszankodott magában. *Elmentek nélkülem, talán csónakázni vagy kirándulni, ki tudja, hová.*

Megállt a nappali közepén.

– Van itthon valaki?

– Itt vagyok a műteremben, festek! – kiabált vissza valahonnan Amrita. – Gyere be, Viktor!

Viktor végigsimította az ingét, és védekezően maga elé tartva a körtét belépett az ifjú festőnő műteremként is használt hálósobájába. Amrita az állvány mellett állt, kezében az ecsettel és teljesen meztelenül. A tizenhat éves lány semmilyen ruhát nem viselt, csak egy vékony aranylánc lógott a nyakában. Egy göndör hajtincset a homloka közepére fésült.

– Bocsánat – hebegte Viktor, és elfordult, de Amrita utánanyúlt, megfogta a könyökét, és visszafordította maga felé.

– Nekem hoztad a körtét? – kérdezte a lehető legtermészetesebb hangon.

– Igen – nyögte ki Viktor.

– Vimmel néni adta?

– Ő.

– Ő egy boszorkány, tudtad?

Viktor nem bírt megszólalni. Égett az arca, és minden erejét összeszedve megpróbált a plafonra nézni, de hiába. Hipnotizáltan bámulta Amrita világszép mellét. Lejjebb a viláigért sem mert volna nézni.

– Csak úgy ideadta neked a körtét? Pedig pénzt kaphatott volna érte a piacon!

– Azt mondta, hogy örülni fogsz neki.

– És még mit mondott? – tette a kezét csípőre Amrita.

– Hogy adsz nekem egy puszit érte.

Amrita óvatosan kivette Viktor kezéből a gyümölcsöt, és letette egy kis asztalkára, az ecsetjei mellé. Aztán odament Viktorhoz, megfogta a fejét és szájon csókolta.

– Ilyen puszira gondoltál?

– Nem – suttogta Viktor –, én nem is számítottam semmire... Nem gondoltam... Nem is reméltem...

– Akkor – mondta Amrita – ne csak bámuld, hanem fogd is meg a mellem, a másik kezeddal meg ölelj át, és légy szíves, csókoldj vissza! Különben szétlapítom a fejedet azt a körtét.

Viktor keze reszketett. Lassan átölelte Amritát, és magához húzta. Egymásnak feszült a testük. Érezte a lány kemény mellbimbóit, érezte a testének préselődő ágyékát, nézte a csodálatos, csillogó fekete szemét, belélegezte a leheletét, és hagyta, hogy Amrita karjai ráfonódjanak a nyakára.

– Vigyél oda az ágyhoz – suttogta Amrita. – Csak bátran, Viktor! És vigyázz rám, nekem ez az alkalom az első. Vegyél a karjaidba és csókold végig a testedet, ott, ahol csak akarod. Aztán feküdj rám, és tegyél magadévá! Szeretlek, Viktor, tiszta szívemből.

2.

Tizenöt évvel korábban, 1913 kora tavaszán, amikor már elkezdett olvadni a hó, és Budapest bádogereszeiről kis patakokban csorgott a víz a gyalogosok nyakába, két fiatal férfi talpalt a Lánchídon, egyiküket Kosztolányi Dezsőnek, a másikat Karinthy Frigyesnek hívták. A pesti városrész egyik legszebb épületéből, az amerikai felhőkarcolókra emlékeztető New York-palotából indultak, egy átbeszélgetett, átviccelődött éjszaka állt mögöttük. A New York kávéház az irodalmi élet fő találkozóhelye volt. Törzsasztal várta itt Ady Endrét, Molnár Ferencet. Aki az írótsadalomban kicsit is számított, éjfél tájban felbukkant itt.

A két fiatalember a modern Pest egyik legszebb házából a modern Buda egyik legszebb háza felé igyekezett. A gyönyörű épület a Duna-parti Szilágyi Dezső teret díszítette. Előtte emelkedett a kálvinista Pecz Samu német várkastélyt idéző, zömök oldalfalakkal megtámasztott neogótikus téglatemploma, a fővárosi reformátusok nagy büszkesége. Mintha vitatkozni

kívánt volna a múltba néző derék építész stílusával, a mögötte mosolygó szecessziós ház világi örömeket sugárzott frivol homlokzatával.

A modern, hatemeletes, szecessziós bérpalotát báró Vaskövi Förster Nándor, a Magyar Királyi Államvasutak Gépgyárának igazgatója vasbetonból építtette a valamikor itt szerénykedő egyemeletes, konszolidált kis házacská helyére. Róth Miksa műhelyében készült üveghomlokzat díszítette a bejáratot, márványmozaik és szecessziós Zsolnay kerámiák borították a falakat. Két lift süllyedt-emelkedett az udvaron (az egyik a lakóknak, a másik a cselédségnek), sőt még egy beépített porszívórendszer is szolgálta az itt élők nagypolgári kényelmét.

Az első emeletet egy indiai milliomos, a híres filozófus, a simlai rádza fia, a nemrég Magyarországra költözött Umrao Sher-Gil bérelte. Ez a lakás – hála a háziasszonynak, a gazdag beregszászi nagyvállalkozó lányának, Gottesmann Mária Antóniának – elegáns, felszabadult szellemű szalonként szolgálta a fővárosi értelmiséget. Koncerteket, felolvasódélelőttöket, zenés irodalmi esteket tartottak itt. Karinthy és Kosztolányi azért igyekezett lendületesen szedni a lábát a csípős kora tavaszi szél járta Lánchídon, hogy idejében megérkezzen egy fiatal zongorista, bizonyos Bartók Béla bemutatkozására.

Gottesmann Mária Antóniát, vagy ahogy mindenki szólította, Micit csalhatatlan érzéke vezette a tehetségek felé. Modern asszony lévén az újításokat kedvelte.

Freudot olvasott, Klimt műveiben gyönyörködött és Bartók zenéjét hallgatta. Férje, Umrao Sher-Gil, a szanszkrit és urdu nyelvek tudósa, Viktória angol királynő barátja, a vagyonos pandzsábi arisztokrata, aki nem mellesleg remek fotográfusként is beírta nevét India történelmébe, örömmel követte szenvedélyes fiatal feleségét a magyar fővárosba. Umrao visszahúzódóbb személyiségként, szemlélődő bölcsként gyakran csak hallgatta a vitákat, de ha megszólalt, mindenki elcsendesedett. Umrao szeretetről, sőt megértésről, muszlim–hindu–keresztény–zsidó megbékélésről beszélt, a munkás nép tiszteletéről és az emberi lélek szabadságáról. Lev Tolsztoj követőjeként nemcsak Indiában, hanem Európában is ismerték a nevét.

Budapesten szenzációnak számított Umrao Sher-Gil és Gottesmann Mici szalonja. A tiszteletre méltó pesti értelmiség kezét-lábát törte, hogy valamiképpen meghívót kapjon valamelyik estélyére.

Karinthy csípősen élcelődött a sznob hölgyeken és urakon.

– Kik ezek, hogy így hasra essünk előttük? Nem elég, hogy a székesfőváros legdrágább palotájában megvásárolják az egész első emeletet, nem elég, hogy méregdrága indiai bútorokra ültetik a vendégeiket, de még a művészeket is úgy használják, mint valami szmokingra feltűzhető díszfityegőt.

– Az indiai kultúra mindenkit vonz, ne tagadjuk – vitatkozott vele barátja, a sikeres költő, Kosztolányi Dezső. – India maga a nagy titok, a rejtély, a miszti-

kum. Egyszer egy bécsi estélyen meghallgattam, amint a nagy költő, Rabindranáth Tagore elmondta egy versét. Egy szót sem értettem belőle, mégis figyeltem, a számat eltátva. Először azt gondoltam: Rabindranáth Tagore egyik költeményét szavalja, az anyanyelvén, na és? Mesélték pedig, ez a mutatványa a világ minden részén elragadta hallgatóit. De hát senki nem ért belőle egy szót sem! Én eleve lenézem azokat, akik az ilyen halandzsázásban kedvüket lelik. Ma már velük tartok. Hidd meg, barátom, lenyűgözve hallgattam a bengáli nyelvet! Sarjadékát annak a szanszkritnak, melyet az istenek nyelvének neveztek, a prákritből származó újszanszkritot, mely csupa „á” és „é”, és csupa dallam, mély lüktetés és olvatag lágyság. Ez a nyelv, barátom, az emberiség egykori dajkadala.

– Higgyem meg? Mióta szónokolsz te úgy, mint egy kálvinista prédikátor? Egy szót sem értettél a versből. És beleképzeltél mindenfélét.

– Ez meglehet. A bécsi páneurópai gyűlésen történt az a furcsaság, hogy megtapsolták az észt szónokot, akinek beszédéből egy kukkot sem értettek, de miután németül tolmácsolták a szavait, a közönség unatkozó képet vágott, és udvariasan napirendre tértek felettük. Érzéki varázsa van egy ismeretlen nyelvnek! Hát még, ha az oly egzotikus, mint a bengáli.

– Hát most majd kiderül, beszél-e egzotikusul a vendéglátónk, ez az Umrao Sher-Gil.

– Én azt hiszem, Frici, nagy élményben lesz részünk.

– Aha. Mert semmit sem értünk az egészből. És úgy járunk, mint Móricka, akinek mutattak egy képet, hogy ez mi, s azt felelte: „Se nem zsiráf, se nem strucc, hanem Kolerics és társa.”

– Meglátjuk – töprengett Kosztolányi –, bírják-e a hinduk a te remek humorodat, Frici. Mert egy idő után azt senki se bírja. Két-három csipkelődő megjegyzés, és biztosan beugranak előled a Dunába.

– Na, hát legalább nem kell messzire menniük – morgolódott Karinthy.

Az írók megérkeztek a Szilágyi Dezső térre. A ház frontvonalából kiemelkedett a homlokzat központi része. Két hosszú, diszkréten aranyozott, halványzöld kerámiákkal díszített rizalit, féloszlop futott rajta végig. Karinthy lenyomta a kapu díszes kilincsét. Meglepetésükre odabent sokkal kevésbé elegáns környezet fogadta őket, az öt függő körfolyosó teljesen leárnyékolta az U alakú udvart.

Az indiai filozófus lakása azonban lenyűgözőnek bizonyult.

A szalon magas üvegajtóját három-három részre osztotta a belső keret, némiképp a középkori katedrálisok ólomüveg ablakait idézve. Az aranymintákkal díszített tapéta csak itt-ott csillant elő a falra akasztott kasmírkendők alól. Kis, hatszögletű asztalkákon ezüstkancsóban frissítő várta a vendégeket. Nagy, négyosztatú, díszes paraván vezette a tekintetet a gazdagon faragott, indiai kígyómotívumokkal borított szekreterhez. Előtte trónusra emlékeztető, kecskelábú szék állt,

a sarokban pedig egy kisebb fajta pálma levelei hajladoztak, ahogy egy-egy pincér elsuhant mellette. A szalonban már jó néhányan álldogáltak, pohárral a kezükben. Bartók Béla a zongorára támaszkodva várta, hogy az előadására sor kerüljön. A cselédlány elvette a két író kabátját, és a sétabotjukat kérte. Karinthy csak intett, hogy nincs ezüstfejes lovaglópálcájuk.

– Fantasztikus! – álmélkodott Kosztolányi. – Hogy te ezt kihagyta! Azt hittem, mindjárt megígéred a kislánynak, hogy legközelebb az ő kedvéért direkt előveszed a pálcádat, és...

– Ne ízléstelenkedj – intette le Karinthy. – Az ember egyébként se viccelődik olyanok rovására, akik nem mernek válaszolni. Na persze, honnan tudná ezt egy olyan nemesúr, mint te, aki a kutyáit magázza, a cselédjeit meg tegezi.

– Nincsenek cselédeim – sóhajtotta Kosztolányi –, de téged kinevezlek udvartartásom főcselédjének, hogy legyen, akit tegezhessek. És a hozzám írott leveleidet elég, ha csak a főtitkárságomra címzed.

– Csak csúfolódj! Majd meglátod, hogy beolvasok ezeknek a sznob nagyuraknak.

Ekkor lépett oda hozzájuk a háziasszony. Fejét könnyű muszlimfátyol fedte, mindkét karján négy-öt arany karperec csillogott, zárt nyakú indiai blúzt viselt, és egy hosszú, díszes lánc lógott a nyakában. Gyönyörű hajkoronájából egy szépséges ezüst homlokékszer villant elő.

– De örülök, hogy eljöttek! – búgta a fülükbe. – Mindkettőjüknek nagy rajongója vagyok. Fejből tudom a verseiket. Maga pedig, kedves Frici – ne tagadja! –, ugye, filozófus? Azonnal megéreztem. A maga humoros írásaiban egy nagy bölcs szíve dobog! Én az ilyeneknek ki vagyok szolgáltatva! Teljesen védtelen vagyok, ha egy jóképű filozófus néz rám! Legközelebb magához megyek feleségül.

Belekarolt Karinthyba, és behúzta a társaság közepére.

– Egy kis figyelmet kérek! Eljött hozzánk a legnagyobb magyar író, Karinthy Frigyes! És magával hozta hű fegyverhordozóját, Kosztolányi Dezsőt, aki viszont a legnagyobb költő. Na jöjjenek, bemutatom magukat a ház urának, ott fekszik őméltósága a pamlagon, és Petőfi-verseket tanul Jászai Maritól.

A ház ura csakugyan a pamlagon helyezkedett el, bár nem feküdt, hanem hátát selyempárnáknak támasztva, a falnak dőlve üldögélt, és mosolyogva intett a két írónak. Hófehér ruhát viselt, a hosszú inge indiai módra rálógott a nadrágra. Ragyogóan fehér selyemöv fogta át a derekát. A viselete nem felelt volna meg egy igazi, hithű indiai szikh ízlésének, hiszen rövidre vágatta a haját és meg is borotválkozott, de turbánt viselt, és a lábán ott díszelgett a rituális papucs. Mellette állt a kor legünnepeltebb magyar színésznője, a drámai tragika, Jászai Mari, és csakugyan egy Petőfi-kötetet tartott a kezében. Nagy magnéziumvillanásokkal az *Új Idők* riportere fotókat készített az illusztris társaságról.